

HOERA, ZIJ LEVE LANG!

Marc Simon Thomas*

lo vivat! Over de corporale socialisatie-snelkookpan en semi-autonome sociale velden. In deze amuse wordt de waarde van de sociaalwetenschappelijke bestudering van het recht aan de hand van studentenverenigingen geïllustreerd.

Als deze amuse verschijnt, is de kennismakingstijd afgelopen. Een nieuwe lichterjare eerstejaars heeft binnen de muren van de sociëteit haar weg gevonden. Het *lo vivat! lo vivat, nostrorum sanitas!* – 'Hoera, zij leve lang! Hoera, zij leve lang, de gezondheid van de onzen!' zal tijdens die periode meermaals luidkeels hebben geklonken. En in de weken daarna naar verwachting ook nog wel. De vraag is echter of de meest traditionele groep onder deze verenigingen, de corpora, nog wel zo'n lang leven is beschoren. Althans, in haar huidige vorm: naar binnen gekeerd en met eigen geschreven en ongeschreven regels.

Een grote mate van beslotenheid kan een keerzijde hebben en roept een belangrijke vraag op: hoe staat de handhaving van interne geschreven en ongeschreven regels eigenlijk in relatie tot het buiten de verenigingen geldende recht?

Corpora in Nederland staan bekend om hun gesloten karakter. Buitenstaanders wordt nauwelijks een kijkje naar binnen gegund en van binnenuit houden de leden de geleerden ook strak gesloten. De 'uitwendige eer' mag immers niet geschonden worden. Toch sijpelt er weleens het een en ander naar buiten. En dat zijn niet altijd even frisse zaken. Vervolgens is dat voor de buitenwereld weer aanleiding om reeds bestaande indianenverhalen nieuw leven in te blazen. Het toont in ieder geval aan dat een grote mate van beslotenheid een keerzijde kan hebben en roept een belangrijke vraag op: hoe staat de handhaving van die interne geschreven en ongeschreven regels eigenlijk in relatie tot het buiten de verenigingen geldende recht?

Elk type vereniging in Nederland mag zijn eigen regels hanteren en handhaven, zo ook studentenverenigingen. De formele grenzen van het opstellen en handhaven van interne regels vinden we in Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. Kort gezegd, eigen regelgeving is toegestaan zolang het niet in strijd is met de Nederlandse wet en in overeenstemming is met de eisen van redelijkheid en billijkheid. Daarnaast mogen werkzaamheid en doel van de vereniging niet in strijd zijn met de openbare orde. Verder staat het verenigingen in beginsel vrij om een overtreding van een interne regel ook intern af te doen, maar voor bepaalde ernstige strafbare feiten geldt volgens het Wetboek van Strafvordering een aangifteplicht voor individuele burgers, dus ook voor leden van verenigingen. Kortom, binnen de grenzen van de wet hebben studentenverenigingen een grote mate van autonomie, zowel in het opstellen van interne regels als in het handhaven daarvan.

Hoe wordt nu feitelijk met deze autonomie en de grenzen daaraan omgegaan? Om die vraag goed te kunnen beantwoorden, is een uitstapje naar de rechtssociologie of de rechtsantropologie geen overbodige luxe. Het is immers de sociaalwetenschappelijke bestudering van het recht die zich bij uitstek richt op de relatie tussen recht en de sociale werkelijkheid;¹ en de empirie is daarbij haar methodologie. Vooral het door de rechtsantropologe Sally Falk Moore geïntroduceerde concept van 'semi-autonome sociale velden' (SASV) is daarbij van nut.² Dit concept biedt een juridisch-sociologische kijk op groepen die op eenzelfde manier gesocialiseerd zijn en dezelfde gedragsnormen delen. Het corps vormt daar natuurlijk een prachtig voorbeeld van.

De introductietijd, waar dit stuk mee begon, is een soort 'socialisatie-snelkookpan' waarin nieuwe leden van het corps worden gesocialiseerd. De mores en het daarbij horende gedrag worden gedurende twee intensieve introductieweken aangeleerd en in de daaropvolgende periode verdiept. Zo vormen corpsleden – in de woorden van Moore – een sociaal veld. Maar een sociaal veld – zoals het corps – kenmerkt

* Dr. mr. M.A. Simon Thomas is universitair docent Rechtsociologie aan de Universiteit Utrecht.

1 Zie bijvoorbeeld: J. Griffiths & H.A.M. Weijers (red.), *De sociale werking van recht*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2005; M.L.M. Hertogh & H.A.M. Weijers (red.), *Recht van onderop. Antwoorden uit de rechtssociologie*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2011; N. Huls, *Actie en reactie. Een inleiding in de rechtssociologie*, Den Haag: Boom juridische uitgevers 2015 of R. Schwitters, *Recht en samenleving in verandering. Een inleiding in de rechtssociologie*, Deventer: Kluwer 2008

2 S.F. Moore, 'Law and Social Change: The Semi-Autonomous Social Field as an Appropriate Subject of Study' *Law and Society Review* (7) 1973, afl. 4, p. 719-746.

zich vervolgens niet alleen door dergelijk aangeleerd gedrag, maar vooral door de mogelijkheid om eigen interne geschreven en ongeschreven regels te ontwikkelen en de middelen om de naleving daarvan te bevorderen of af te dwingen. De *semi*-autonomie manifesteert zich tenslotte doordat het sociale veld zich tegelijkertijd in een bredere sociale omgeving bevindt en (rechts)regels van buitenaf de eigen groep kunnen beïnvloeden en binnendringen.

De introductietijd is een soort 'socialisatie-snelkookpan' waarin nieuwe leden van het corps worden gesocialiseerd. De mores en het daarbij horende gedrag worden gedurende twee intensieve introductieweken aangeleerd en in de daaropvolgende periode verdiept

Een SASV is dus in staat eigen regels op te stellen en die te handhaven, maar staat tegelijkertijd onder invloed van (rechts)regels van buitenaf. Tegen dergelijke beïnvloeding, zo leert de rechtsantropologie ons, weert men zich met alle macht. Wat blijft er immers over van het eigen karakter als er onder druk van buitenaf allerlei mores (moeten) worden afgezworen? Het onderliggende doel van SASV is het borgen van het voortbestaan van de groep met haar eigen regels.

Corpora zijn in dit beeld niet moeilijk te herkennen. Zeker niet wanneer je kijkt naar de manier waarop zij met excessen, vooral die af en toe naar buiten sijpele, omgaan. En dat er wel eens iets grondig misgaat binnen de muren van de sociëteit is gemeengoed. Je hoeft geen lid of reünist te zijn om te weten dat er excessen binnen corpora en andere studentenverenigingen plaatsvinden. Het lezen van de krant is daarvoor al voldoende.

Zo schreef NRC vorig jaar over een 'verstikkende cultuur' binnen het Leidse Minerva en werd smeugig bericht over 'bilnaad-adjes' en andere al dan niet verplichte en/of vernederende gebruiken.³ Eerder had het Groningse Vindicat al de pers gehaald met een aantal incidenten. Van 'bangalijsten' tot een uit de hand gelopen ontgroeningsritueel in 2016 waarbij een aspirant-lid hersenletsel opliep. In die zaak heeft de Rechtbank Noord-Nederland vonnis gewezen: veroordeling van de verdachte tot een gevangenisstraf van een dag en een taakstraf van 240 uren.⁴ Niet veel later trok de Rijksuniversiteit Groningen de accreditatie van het Groningse corps in.

De rechtbank beperkte zich – terecht – tot de beoordeling van het juridisch strafbare feit zware mishandeling en liet zich niet uit over fenomeen corps

of ontgroening *an sich*. Hoe anders is dat wanneer je de media hierop naslaat. De (voor)oordelen, meestal verpakt in ethische verontwaardiging, spatten ervan af. Die kennelijke verontwaardiging betreft onder andere het vermeende gemak waarmee grensoverschrijdend gedrag intern wordt afgedaan. Vuile was wordt onterecht binnengehouden, zo luidt het verwijt vanuit de publieke opinie. En dat terwijl een straf toch op zijn plaats zou zijn, wordt vervolgens gesugereerd. Of meer algemeen: het is niet pluis, die gesloten corpballen cultuur, en het wordt tijd dat dit gaat veranderen. Maar of dit onder druk van het recht gaat gebeuren, is twijfelachtig. De effectiviteit van informele sociale controle, oftewel, een grote mate van autonomie binnen hechte en vaak homogene verenigingen zoals de corpora, is daarvoor domweg te groot.

Wat leert ons dit nu? De voorbeelden laten ons zien dat SASV weerbarstig zijn en dat het recht hierop maar weinig invloed kan uitoefenen. Meer in het algemeen leren we dat bijvoorbeeld wetgeving die beoogt om een gedragsverandering te bewerkstelligen (in rechtssociologische termen: de sociale werking van het recht) rekening moet houden met de sociale context waar zij op ziet, wil ze effectief zijn. Van Gestel schrijft over de 'de wet van de afnemende effectiviteit van beleid en regelgeving'. Hij bedoelt daarmee dat regels die inbreuk maken op ingesleten gedragspatronen vaak geconfronteerd worden met ontwijkgedrag. En dat adressanten van regelgeving in de loop der tijd steeds vernuftiger worden in het omzeilen van hen onwelgevallige gevolgen.⁵ Deze constatering lijkt bewust of onbewust gefundeerd op de ideeën van Moore uit de jaren 70. De sociaal-wetenschappelijke bestudering van het recht – en dan met name kennis van SASV – is wat dat betreft onontbeerlijk voor elke (aankomende) jurist die probeert iets te begrijpen van hoe het recht in de praktijk werkt.

Wetgeving die beoogt om een gedragsverandering te bewerkstelligen moet rekening houden met de sociale context waar zij op ziet, wil ze effectief zijn

En hoe loopt het nu verder af met Minerva en Vindicat? De tijd zal het leren. In antwoord op de externe druk is in Leiden van binnenuit, samen met behulpzame reünisten, een culturomslag op touw gezet en in Groningen is men druk doende de accreditatie weer terug te verdienen. Dat is overigens geen corporale zelfmoord. Het doel van deze verenigingen was en is hun voortbestaan – alles voor de 'nostrorum sanitas'. Dat betekent zowel tradities in ere houden als meegaan in een veranderende wereld, zoals een semi-autonoom veld betaamt. *Io vivat!*

3 M.L. Adriaanse, 'Bij Minerva halen de tijden de mores in', *NRC Handelsblad* 15 oktober 2018.

4 Rb. Noord-Nederland 23 november 2017, ECLI: NL:RBNNE:2017:4461.

5 R.A.J. van Gestel, 'Wetgeving en wetenschap', *Ars Aequi* 2009, p. 30-36 (AA20090030).